

قرآن، کتاب اخلاق (۱)

محمد تقی سبحانی نیا

(استادیار دانشگاه قرآن و حدیث)

مطالعات قرآنی، سبعمی، ۱۳۴۷ -

عنوان: سبعمی، سبعمی، کتاب اخلاق (۱) / محمدتقی سبعمی نیا؛

(برای) / سبعمی، سبعمی، اهل بیت،

مشخصات نشر: مؤسسه علمی فرهنگی دارالحدیث، سازمان چاپ و نشر، ۱۳۹۳.

مشخصات ظاهری: ۱۲ ص.

ISBN: 978 - 964 - 493 - 770 - 5

وضعیت فهرست نویسی: سبعمی

یادداشت: کتابنامه: ص. ۶۳

موضوع: قرآن -- اخلاق

موضوع: اخلاق اسلامی -- احادیث

موضوع: احادیث اخلاقی

رده بندی کنگره: ۱۳۹۳ ق ۲ س ۱۰۳/۳

رده بندی دیویی: ۲۹۷/۱۵۹

شماره کتابشناسی ملی: ۳۴۵۲۳-۲

قرآن، کتاب اخلاق (۱)

مؤلف: محمدتقی سبجانی نیا (استادیار دانشگاه قرآن و حدیث)

ویراستار: زینب علیزاده لوشایی

صفحه‌آرا: علی اکبری

ناشر: خوارزمی تقی نگران لنگرودی، سیدهاشم شهرستانی، محمود سپاسی

پخش کننده: مسیر اهل بیت (علیهم السلام)

ناشر: ساز و چاپ و نشر حدیث

چاپ: اول /

چاپخانه: دارالحدیث

شمارگان: ۱۰۰۰

قیمت: ۱۰۰۰۰ تومان

سازان چاپ و نشر

پروموشگاه قرآن حدیث

دفتر مرکزی: قم، میدان شهدا، خیابان معلم، پلاک ۱۲۵، تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۰۵۲۳ / فاکس:

۰۲۵ - ۳۷۷۴۰۵۷۱ / ص. پ ۴۴۶۸ / ۷۱۸۵

نمایشگاه دائمی علوم حدیث (قم، خیابان معلم) تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۷۴۰۵۷۱ / فروشگاه شماره

«۲» (قم، خیابان معلم، مجتمع ناشران، طبقه همکف پلاک ۱۲۵) تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۳۰ /

۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۳۱۰

فروشگاه شماره «۳» (شهر ری، حرم حضرت عبدالعظیم حسنی) تلفن: ۰۲۵ - ۳۷۸۴۲۳۱۰

۰۲۱ - ۵۵۹۵۲۸۶۲

فروشگاه شماره «۴» (مشهد مقدس، چهار راه شهدا، ضلع شمالی باغ نادری، مجتمع فرهنگی

تجاری گنجینه کتاب، طبقه همکف: ۳ - ۲۲۴۰۰۶۲ - ۰۵۱۱

<http://darolhadith.ir>

darolhadith.20@gmail.com ISBN: 978 - 964 - 493 - 770 - 5

«کلیه حقوق چاپ و نشر برای ناشر محفوظ است»

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۱۷	درآمد
۱۸	اخلاق
۲۱	فضایل اخلاقی
۲۱	رابطه دین و اخلاق
۲۲	رابطه اخلاق و قرآن
۲۳	شاکله
۲۷	انواع فضایل اخلاقی
۲۹	فصل اول: فضایل اخلاقی فردی
۳۱	عزت نفس
۳۱	واژه‌شناسی عزت
۳۲	کاربردشناسی عزت در قرآن و حدیث
۳۲	انواع عزت انسان
۳۲	عزت نفس انسان
۳۷	عوامل عزت نفس
۳۷	۱. آگاهی از حرمت نفس
۳۸	۲. آگاهی از توانمندی‌های خداداد

۳۹. عقل و خرد ۳
۴۰. دانش ۴
۴۲. تقوا ۵
۴۳. توکل ۶
۴۵. توکل ۷
۴۵. واژه‌شناسی توکل ۸
۴۶. معنی اصطلاحی توکل ۹
۴۸. جایگاه توکل ۱۰
۵۰. عوامل توکل ۱۱
۵۰. الف بازم می‌توکل ۱۲
۵۱. ۱. آیه از قرآن خدا ۱۳
۵۲. ۲. باور به الهی بودن خداوند از خیر و صلاح بنده ۱۴
۵۳. ۳. باور به خیرخواهی خداوند برای بندگان ۱۵
۵۴. ۴. باور به توانمندی و قدرت خدا ۱۶
۵۶. ۵. ناتمام نماندن و کالت خدایند ۱۷
۵۷. ۶. انجام درست و کامل و کالت خود خداوند ۱۸
۶۰. ب - لوازم عملی توکل ۱۹
۶۱. ۱. تلاش و حرکت ۲۰
۶۲. ۲. ناامیدی از مخلوق ۲۱
۶۴. ۳. باور به توانمندی‌های خود (اعتماد بر نفس) ۲۲
۶۶. ۴. صبر و شکیبایی ۲۳
۶۸. ۵. نترسیدن از سرانجام کار ۲۴
۷۰. ۶. خشنودی از سرانجام کار ۲۵

۷۱	پرسش و پاسخ
۷۱	پرسش نخست
۷۴	پرسش دوم
۷۶	پرسش سوم
۷۷	ره آورد توکل
۷۷	۱. است کردن خداوند
۷۹	۲. آرامش و طمأنینه نفس
۸۰	۳. تمسک و نیازی
۸۲	۴. تضمین مصلحت و نافع
۸۵	صبر
۸۶	اهمیت صبر
۸۸	واژه‌شناسی صبر
۹۱	انواع صبر
۹۱	۱. صبر بر ترک
۹۷	۲. صبر بر عمل
۱۰۱	۳. صبر مرکب (ترکیبی)
۱۰۳	انواع دیگر صبر
۱۰۳	۱. صبر سودمند (پسندیده)
۱۰۳	۲. صبر غیر سودمند
۱۰۴	۳. صبر زیان‌بار (ناپسند)
	عوامل افزایش صبر
۱۰۵	۱. آگاهی از طبیعت زندگی مادی (دنیا)
۱۰۷	۲. آگاهی از فقر نفس خویش

۱۰۸. ۳. یقین به پاداش شایسته خداوند.....
۱۰۹. ۴. یقین به گشایش در کار.....
۱۱۰. ۵. آگاهی از سرگذشت صابران.....
۱۱۲. ۶. استمداد از خداوند.....
۱۱۳. صفات ناسازگار با صبر.....
۱۱۳. ۱. عجله و شتاب.....
۱۱۴. ۲. غضب و خشم.....
۱۱۵. ۳. ضیق صدر (تنگی سینه).....
۱۱۹. حیا.....
۱۱۹. واژه‌شناسی حیا.....
۱۲۱. خاستگاه حیا.....
۱۲۲. مؤلفه‌های حیا.....
۱۲۳. ۱. باور به زشتی رفتار.....
۱۲۳. ۲. اهمیت آبرو و حرمت نفس.....
۱۲۳. ۳. باور به حضور همیشگی ناظر محترم.....
۱۲۴. کاربردشناسی حیا در قرآن.....
۱۲۷. مؤلفه‌های حیا در قرآن.....
۱۳۰. انواع ناظر محترم از منظر قرآن.....
۱۳۴. انواع حیا.....
۱۳۶. آفت حیا عقل.....
۱۴۱. عفت.....
۱۴۲. واژه‌شناسی عفت.....

۱۴۲	معنای اصطلاحی عفت
۱۴۴	کاربردشناسی عفت در قرآن و حدیث
۱۴۴	عفت جنسی
۱۴۵	راهکارهای قرآنی عفت از شهوت جنسی
۱۴۶	۱. چشم فرو بستن از نامحرم
۱۴۸	از دیدگاه
۱۵۴	۳. باب
۱۵۵	رابطه باب
۱۶۰	پرسش و پاسخ
۱۶۵	عفت مالی (اقتصادی)
۱۶۵	ابعاد عفت مالی
۱۶۶	۱. دوری از مال حرام
۱۶۸	۲. درخواست نکردن از مردم
۱۷۳	فصل دوم: فضایل اخلاق اجتماعی
۱۷۵	تواضع
۱۷۵	واژه‌شناسی تواضع
۱۷۷	چرایی فروتنی
۱۷۷	۱. آگاهی از کرامت نفس انسان
۱۷۷	۲. آگاهی از فقر نفس خویش
۱۷۷	۳. حب ذات و نفس
۱۸۷	۴. تقوا، معیار ارزشمندی
۱۸۸	فلسفه فروتنی
۱۹۱	گستره فروتنی

- ۱۹۱..... ۱. فروتنی در پیشگاه خداوند
- ۱۹۲..... ۲. فروتنی در پیشگاه والدین
- ۱۹۴..... ۳. فروتنی با مؤمنان
- ۱۹۷..... انواع فروتنی
- ۱۹۷..... ۱. فروتنی رفتاری
- ۱۹۸..... راه رفتن با فروتنی
- ۲۰۰..... سلام کردن
- ۲۰۰..... پاسخ بهتر به محبت دیگران
- ۲۰۱..... ۲. فروتنی گفتاری
- ۲۰۳..... تأثیر نفس در حفظ حرمت نفس
- ۲۰۴..... حد تواضع
- ۲۰۷..... مهربانی
- ۲۰۸..... جایگاه مهر ورزی
- ۲۱۱..... محبت اختیاری یا غیر اختیاری
- ۲۱۵..... رابطه مهربانی و محبت
- ۲۲۰..... نظارت بر دوستی
- ۲۲۳..... صداقت در دوستی
- ۲۲۶..... همراهی با دوستان در قیامت
- ۲۲۹..... خوش گمانی (حُسن ظن)
- ۲۲۹..... واژه شناسی حُسن ظن
- ۲۳۰..... انواع «ظن»
- ۲۳۱..... ابعاد حُسن ظن
- ۲۳۲..... ۱. خوش گمانی به خداوند

۲۳۵	۲. خوش گمانی به خود
۲۳۸	۳. خوش گمانی به هم‌نوعان
۲۳۸	الف - حُسن ظن به مؤمنان
۲۳۹	ب - حُسن ظن به غیر مؤمنان
۲۴۲	۴. خوش گمانی به کائنات
۲۴۵	عفو
۲۴۶	واژه‌شناسی عفو
۲۴۷	تفاوت «عفو» و «صفح»
۲۴۸	جایگاه عفو
۲۵۱	تفاوت ارزش «نظم غنیمت» و «عفو»
۲۵۲	چند نکته در باره عفو
۲۵۷	پرسش و پاسخ
۲۶۱	دستاوردهای عفو
۲۶۱	کلام پایانی
۲۶۳	کتاب‌نامه
۲۷۳	فهرست آیات
۲۸۷	فهرست روایات

مقدمه

بخش بزرگی از ارزشهای اسلامی، اعم از آیات قرآن کریم و احادیث معصومان علیهم السلام، به موضوع «اخلاق» اختصاص یافته است. فراوانی آموزه‌های اخلاقی در قرآن و احادیث و سیره، علاوه بر نمودار ساختن اهمیت اخلاق در زندگی بشر، این حقیقت را که پیامبر ختمی مرتب صلی الله علیه و آله فلسفه رسالتش را برای تمام کردن مکارم اخلاق دانسته، به عیان آشکار می‌سازد. از ویژگی‌های اخلاق همین است که فطرت‌های سالم و سرشت‌های پاک را به سوی خود جذب می‌کند و به قوم و ملت و مذهب خاصی اختصاص ندارد. از این رو، خوشایند هر کس است که در پی احیای ارزش‌های اخلاقی باشد و برای نهادینه کردن آن در وجود خویش و دیگران بکوشد.

قرآن کریم، بیش از نیمی از آیاتش به اخلاق و رفتارهای اخلاقی ارتباط دارد و راه چگونه زیستن را پیش روی بشر ترسیم کرده است. اهتمام قرآن کریم به اخلاق و به دنبال آن، توجه پیشوایان دینی به آن، وظیفه سنگینی را بر دوش علمای دین نهاده است تا در راستای ادای دین خود به این کتاب آسمانی و شکرگزاری از ارشاد و راه‌نمایی‌های

گسترده آن بکوشند و ضمن تهذیب نفس و اخلاق خویش در ارشاد و اصلاح اخلاق افراد جامعه، از هیچ تلاشی فروگذار ننمایند.

کتاب حاضر، کوششی خرد و ناچیز در شرح و بسط معارف اخلاقی این کتاب سترگ است که با بهره‌گیری از احادیث پیامبر ﷺ و معارف اهل بیت علیهم‌السلام و نیز با استفاده از دیدگاه‌های مفسران بزرگ به انجام رسیده است. در این اثر، آیات اخلاقی نقل اکبر، با بهره‌گیری از بیانات اهل بیت، شرح شده است. گرچه گستردگی آیات اخلاقی، نگارنده را بر آن داشت هم از نظر موضوعی و هم در انتخاب آیات، گزینشی عمل کند و این گام نخست، با تقسیم ویژگی‌ها و صفات اخلاقی به دو دسته فضایل و ذلایل، و سپس به بحث در باره برخی از مهم‌ترین فضایل اخلاقی پردازد. فضایل اخلاقی از به دو نوع فضایل اخلاقی فردی و فضایل اخلاقی مربوط به رفتار با اجتماع تقسیم شده و از هر یک از این دو نوع، چند فضیلت مهم مورد تکرار گرفته است. استفاده از قلمی ساده و روان به قصد بهره‌مند کردن عموم جامعه نیز از جمله رویکردهای نگارنده بوده است.

این گام نخست، در صورت یاری الهی، پرمردگار متعال، با اثری دیگر که به بررسی رذایل اخلاقی با هم‌سویی می‌پردازد، کامل‌تر خواهد شد. از این رو در نام‌گذاری آن، عنوان «کتاب اخلاق (۱)» انتخاب شد. باشد که توفیق الهی یار شود و گام دوم در تکمیل آن نیز به انجام رسد! البته اقدام کامل‌تر، آن است که مجموعه فضایل و رذایل به بحث گذاشته شوند و دیدگاه‌های قرآن کریم استخراج گردند.

۱. ر.ک: نهج البلاغه، خطبه ۸۷: «لَمْ أَغْنِلْ فِیْكُمْ بِالنَّقْلِ الْاَکْبَرِ وَ اَتَرْتُ فِیْكُمْ النَّقْلَ الْاَصْفَرَ». نیز، ر.ک: النخاس، ص ۶۷ ح ۹۸.

در پایان، به رسم ادب بر خود فرض می‌دانم از همکارانی که در تتبع و فیش‌برداری این اثر، مرا یاری رساندند، آقایان: حسین پسندیده، عبدالله عمادی و علی ملکوتی‌نیا و نیز از استادان گرانقدر حجج اسلام آقایان: دکتر عبدالهادی مسعودی و دکتر علی راد که زحمت ارزیابی اثر را بر عهده داشتند و همچنین مؤسسه علمی - فرهنگی دارالحدیث بویژه رئیس محترم آن حضرت آیه الله محمدی ری‌شهری که زمینه به ثمر نشستن این تلاش را فراهم آوردند، سپاس‌گزاری کنم و سلامتی و توفیق همیشگی الهی را بر دگوار متعال، مسئلت نمایم.

محمدتقی سبحانی‌نیا

تابستان ۱۳۹۲